ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 2ας Αυγούστου 1993 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-259/91, C-331/91 και C-332/91,

που έχουν ως αντικείμενο τρεις αιτήσεις του Pretore di Venezia (υπόθεση C-259/91) και του Pretore di Parma (υποθέσεις C-331/91 και C-332/91) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον των δικαστηρίων αυτών μεταξύ

Pilar Alluè και Carmel Mary Coonan

και

Università degli studi di Venezia,

και μεταξύ

Susanne Herman Barta

και

Università degli studi di Parma,

και μεταξύ

Beatrice Sellinger, Rosalba Del Maestro, Gillian Mansfield

και

Università degli studi di Parma,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους O. Due, Πρόεδρο, M. Zuleeg και J. L. Murray, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, R. Joliet, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida, F. Grévisse και D. A. O. Edward, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: C. O. Lenz
γραμματέας: H. von Holstein, βοηθός γραμματέας,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— οι ενάγοντες στις κύριες δίκες, εκπροσωπούμενοι από τον Fausto Capelli, δικηγόρο Μιλάνου, και τη Maria Virgilio, δικηγόρο Μπολώνιας,

— η Ιταλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή Luigi Ferrari Bravo, προϊστάμενο της υπηρεσίας διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον Pier Giorgio Ferri, avvocato dello Stato,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη στην υπόθεση C-259/91 από τον Enrico Traversa, μέλος της Νομικής Υπηρεσίας, και στις υποθέσεις C-331/91 και C-332/91 από τους Enrico Traversa και Δημήτριο Γκουλούση, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις των εναγόντων στις κύριες δίκες, της Ιταλικής Κυβερνήσεως και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 17ης Νοεμβρίου 1992,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 20ής Ιανουαρίου 1993,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διάταξη της 4ης Οκτωβρίου 1991, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 11 Οκτωβρίου 1991, και με δύο διατάξεις της 14ης Νοεμβρίου 1991, που περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 19 Δεκεμβρίου 1991, ο Pretore di Venezia (υπόθεση C-259/91) και ο Pretore di Parma (υποθέσεις C-331 και C-332/91) υπέβαλαν, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν κατά την εκδίκαση διαφορών μεταξύ, πρώτον, της Pilar Alluè, Ισπανίδας υπηκόου, και της Carmel Mary Coonan, Βρετανίδας υπηκόου, αφενός, και του Università degli studi di Venezia (Πανεπιστημίου της Βενετίας), αφετέρου, και, δεύτερον, της Susanne Herman Barta, Γερμανίδας υπηκόου, της Beatrice Sellinger, της Rosalba Del Maestro και του Gillian Mansfield, Βρετανών υπηκόων, αφενός, και του Università degli studi di Parma (Πανεπιστημίου της Πάρμας), αφετέρου.

3 Οι Alluè, Coonan, Sellinger, Del Maestro και Mansfield άσκησαν από το 1980 μέχρι το 1986 τα καθήκοντα λέκτορα ξένης γλώσσας στα προαναφερθέντα πανεπιστήμια. Κατά την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους 1986/87, τα πανεπιστήμια τους πληροφόρησαν ότι, ενόψει του άρθρου 28 του διατάγματος υπ' αριθ. 382 του Προέδρου της Ιταλικής Δημοκρατίας, της 11ης Ιουλίου 1980 (στο εξής: ΠΔ), δεν μπορούσαν να παρατείνουν την ισχύ της συμβάσεως εργασίας τους. Κατά το τρίτο εδάφιο του άρθρου αυτού, «η ισχύς των συμβάσεων που αναφέρονται στο πρώτο εδάφιο (σχετικά με την πρόσληψη λεκτόρων ξένων γλωσσών) δεν μπορεί να παραταθεί πέραν του ακαδημαϊκού έτους για το οποίο συνάφθηκαν· οι συμβάσεις μπορούν να ανανεώνονται κατ' έτος, επί πέντε κατ' ανώτατο όριο έτη».

4 Η Barta άσκησε τα ίδια καθήκοντα στο Πανεπιστήμιο της Πάρμας από το ακαδημαϊκό έτος 1981/82 μέχρι τη λήξη του έτους 1984/85. Κατόπιν επιστολής με την οποία η Barta πληροφόρησε το πανεπιστήμιο ότι ήταν έγκυος, η σύμβασή της δεν ανανεώθηκε για το επόμενο έτος.

5 Με τις αγωγές που έχουν ασκήσει κατά της καταγγελίας των συμβάσεων εργασίας τους, οι ενδιαφερόμενοι ζητούν κατ' ουσίαν από τα εθνικά δικαστήρια να αναγνωρίσουν ότι η εργασιακή σχέση τους διέπεται από το ιδιωτικό δίκαιο, να υποχρεώσουν τα πανεπιστήμια να τους καταβάλλουν τη διαφορά μεταξύ των αποδοχών που έχουν ήδη εισπράξει και των αποδοχών που θα τους οφείλονταν βάσει της μισθολογικής κλίμακας που ισχύει για τους επίκουρους καθηγητές που προσλαμβάνονται για αόριστο χρόνο, να αναγνωρίσουν ότι οι ενδιαφερόμενοι δικαιούνται, από τότε που δημιουργήθηκε η σχέση εργασίας τους, τις παροχές του υποχρεωτικού καθεστώτος κοινωνικής ασφαλίσεως, να χαρακτηρίσουν τις συμβάσεις που συνήψαν με τα πανεπιστήμια ως συμβάσεις αορίστου χρόνου και να τα υποχρεώσουν να τους καταβάλουν τις αποδοχές που τους οφείλονται από το χρονικό σημείο της καταγγελίας των εν λόγω συμβάσεων.

6 Στο πλαίσιο της διαφοράς μεταξύ των Alluè και Coonan και του Πανεπιστημίου της Βενετίας το Δικαστήριο εξέδωσε προδικαστική απόφαση στις 30 Μαΐου 1989, 33/88 (Συλλογή 1989, σ. 1591), με την οποία αποφάνθηκε, μεταξύ άλλων, ότι αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που επιβάλλει όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων και των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς εργαζομένους.

7 Τα αιτούντα δικαστήρια παρατηρούν ότι τα ιταλικά δικαστήρια, τα οποία χρειάστηκε να αποφανθούν επί παρόμοιων διαφορών, προσέδωσαν στην απόφαση αυτή διάφορες ερμηνείες, όσον αφορά το ζήτημα αν συμβιβάζεται με το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ο περιορισμός της διάρκειας ισχύος της συμβάσεως των λεκτόρων ξένων γλωσσών σε ένα έτος, τον οποίο προβλέπει το άρθρο 28, τρίτο εδάφιο 3, του ΠΔ. Σύμφωνα με ορισμένα από τα δικαστήρια αυτά, το Δικαστήριο έκρινε ασυμβίβαστο με το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ολόκληρο το εδάφιο αυτό, ενώ το Corte di Cassazione της Ιταλίας έκρινε, με τρεις αποφάσεις του, ότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε μόνο επί του ανωτάτου ορίου των πέντε ετών, το οποίο προβλέπεται για την ανανέωση των συμβάσεων των λεκτόρων ξένων γλωσσών.

8 Ο Pretore di Venezia, κρίνοντας ότι η ανωτέρω απόφαση δημιουργούσε ορισμένα ερμηνευτικά προβλήματα, ανέστειλε τη διαδικασία και ζήτησε από το Δικαστήριο:

«(...) να αποφανθεί, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, επί της ερμηνείας του τμήματος της αποφάσεώς του της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, με το οποίο έγινε δεκτό ότι "αντίκειται προς το άρθρο 48,

παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που επιβάλλει όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων και των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς εργαζομένους", και να διασαφηνίσει αν αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή του τρίτου εδαφίου του άρθρου 28 του προεδρικού διατάγματος υπ' αριθ. 382, της 11ης Ιουλίου 1980, περιλαμβανομένου και του χωρίου στο οποίο προβλέπεται ότι οι συμβάσεις δεν μπορούν να παραταθούν πέραν του ακαδημαϊκού έτους.»

Ομοίως, ο Pretore di Parma ζήτησε από το Δικαστήριο:

«(...) να αποφανθεί επί του περιεχομένου και επί της ερμηνείας του τμήματος της αποφάσεως που εξέδωσε στις 30 Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, με το οποίο έγινε δεκτό (σημείο 2 του διατακτικού) ότι "αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ η εφαρμογή διατάξεως του εθνικού δικαίου που επιβάλλει όριο στη διάρκεια της σχέσεως εργασίας μεταξύ των πανεπιστημίων και των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιο όριο δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς εργαζομένους", προκειμένου το Δικαστήριο να διευκρινίσει:

"αν αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, όπως αυτό ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο των ΕΚ με την απόφαση της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88, η εφαρμογή εθνικής ρυθμίσεως κράτους μέλους (εν προκειμένω της Ιταλίας, και συγκεκριμένα του άρθρου 28, παράγραφος 3, του ΠΔ 382/1980), καθόσον περιορίζει σε ένα έτος τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως ιδιωτικού δικαίου και, επομένως, προβλέπει διάρκεια ισχύος ορισμένου χρόνου, ενώ για τους άλλους εργαζομένους του κράτους μέλους αυτού ισχύει γενικά και κατά κανόνα η αρχή της σταθερότητας της σχέσεως εργασίας, κατ' εφαρμογή του νόμου 230 της 18ης Απριλίου 1962, μολονότι δεν είναι δυνατόν να ανευρεθούν στην προκειμένη περίπτωση τέτοιες ιδιομορφίες στη σχέση εργασίας, ώστε να δικαιολογείται παρέκκλιση από την προαναφερθείσα γενική αρχή".»

9 Στην έκθεση ακροατηρίου αναπτύσσονται διεξοδικώς τα πραγματικά περιστατικά και το νομικό πλαίσιο των διαφορών των κύριων δικών, καθώς και οι έγγραφες παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο. Τα στοιχεία αυτά της δικογραφίας δεν επαναλαμβάνονται κατωτέρω παρά μόνον καθόσον απαιτείται για τη συλλογιστική του Δικαστηρίου.

10 Με το προδικαστικό ερώτημά τους, τα εθνικά δικαστήρια ερωτούν κατ' ουσίαν αν αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ο προβλεπόμενος από τη νομοθεσία κράτους μέλους περιορισμός σε ένα έτος, με δυνατότητα ανανεώσεως, της διάρκειας ισχύος των συμβάσεων εργασίας των λεκτόρων ξένων γλωσσών με τα πανεπιστήμια, εφόσον ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει, κατ' αρχήν, για τους λοιπούς διδάσκοντες.

11 Πρέπει να υπενθυμιστεί ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο κανόνας της ίσης μεταχειρίσεως, του οποίου ειδική έκφραση αποτελεί το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης, δεν απαγορεύει μόνο τις εμφανείς δυσμενείς διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, αλλά και όλες τις συγκαλυμμένες μορφές διακρίσεων οι οποίες, με την εφαρμογή άλλων κριτηρίων, καταλήγουν στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1986, 41/84, Pinna, Συλλογή 1986, σ. 1).

12 Με την προαναφερθείσα απόφαση της 30ής Μαΐου 1989 το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ο περιορισμός τον οποίο προβλέπει το άρθρο 28, εδάφιο 3, του ΠΔ για τη διάρκεια ασκήσεως των καθηκόντων λέκτορα ξένης γλώσσας στο πανεπιστήμιο, μολονότι εφαρμόζεται ανεξάρτητα από την ιθαγένεια του ενδιαφερομένου εργαζομένου, αφορά κυρίως τους εργαζομένους που έχουν την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους. Πράγματι, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που προσκόμισε η Ιταλική Κυβέρνηση, μόνο το 25 % των λεκτόρων ξένων γλωσσών έχει την ιταλική ιθαγένεια.

13 Η διαπίστωση αυτή, η οποία, στην απόφαση της 30ής Μαΐου 1989, αφορούσε το ανώτατο όριο των έξι ετών για τις συμβάσεις λεκτόρων ξένων γλωσσών, ισχύει εξίσου και για τον κανόνα περί ετησίας ισχύος, τον οποίο καθιερώνει το άρθρο 28, εδάφιο 3.

14 Προς δικαιολόγηση του τελευταίου αυτού κανόνα, η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι ο αριθμός των λεκτόρων που προσλαμβάνουν τα πανεπιστήμια αποτελεί συνάρτηση των διδακτικών αναγκών και των κονδυλίων που διαθέτουν τα πανεπιστήμια για την καταβολή των αμοιβών τους. Κατά συνέπεια, η καλή διαχείριση των πανεπιστημίων είναι δυνατή μόνο εφόσον οι σχέσεις εργασίας έχουν ετήσια διάρκεια.

15 Στην επιχειρηματολογία αυτή προσήκει η απάντηση ότι οι διατάξεις της Συνθήκης δεν απαγορεύουν στα κράτη μέλη να θεσπίζουν μέτρα που εφαρμόζονται αδιακρίτως και έχουν ως σκοπό την εξασφάλιση της καλής διαχειρίσεως των πανεπιστημίων τους και τα οποία ενδέχεται να θίγουν κυρίως υπηκόους άλλων κρατών μελών. Τα μέτρα αυτά όμως πρέπει να μην αντιβαίνουν προς την αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή πρέπει να είναι τα ενδεδειγμένα και τα αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκομένου σκοπού.

16 Συναφώς, επιβάλλεται ευθύς εξαρχής η παρατήρηση ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να συνάπτουν με τους λέκτορες ξένων γλωσσών συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου, εφόσον κατά την πρόσληψη είναι σαφές ότι οι διδακτικές ανάγκες δεν υπερβαίνουν τον ορισμένο αυτό χρόνο.

17 Αντίθετα, οι συμβάσεις που κανονικά εξυπηρετούν πάγιες διδακτικές ανάγκες, όπως είναι η περίπτωση των γλωσσών των οποίων η εκμάθηση είναι υποχρεωτική ή για τις οποίες είναι γνωστό ότι η ζήτηση είναι πολύ μεγαλύτερη, πρέπει να συνάπτονται για αόριστο χρόνο, όπως ακριβώς οι σχέσεις εργασίας των άλλων διδασκόντων που εξυπηρετούν τέτοιες ανάγκες.

18 Αν στη συνέχεια μειωθεί ο αριθμός των φοιτητών που προσέρχονται στα μαθήματα συγκεκριμένης ξένης γλώσσας ή η γλώσσα αυτή δεν έχει πλέον στο συγκεκριμένο κράτος μέλος την ίδια προτεραιότητα ή έστω το πανεπιστήμιο δεν διαθέτει πλέον επαρκείς οικονομικούς πόρους για την εξασφάλιση της διδασκαλίας της γλώσσας αυτής, επιτρέπεται η απόλυση των πλεοναζόντων λεκτόρων, προκειμένου ο αριθμός των μελών του προσωπικού να προσαρμο-

στεί στις νέες συνθήκες. Το μέτρο αυτό θα περιόριζε την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων λιγότερο από ό,τι το επίμαχο εν προκειμένω μέτρο.

19 Πράγματι, ο περιορισμός της διάρκειας των συμβάσεων σε ένα έτος, με δυνατότητα ανανεώσεως, αποτελεί παράγοντα ανασφάλειας για τους λέκτορες, όσον αφορά τη διατήρηση της σχέσεως εργασίας, και καθιστά ενδεχομένως δυνατές τις εκ μέρους της εθνικής διοικήσεως καταχρήσεις δικαιώματος. Αυτό συμβαίνει π.χ. με την πρακτική στην οποία αναφέρθηκε η Επιτροπή και η οποία συνίσταται στην εξάρτηση της ανανεώσεως της συμβάσεως από την αποδοχή της μειώσεως των αποδοχών.

20 Η απόλυση μπορεί βεβαίως να προσβληθεί ενώπιον των δικαστηρίων. Επιπλέον, προϋπόθεση για την απόλυση είναι η τήρηση ορισμένων διατυπώσεων, όπως είναι η τήρηση ορισμένης προθεσμίας προειδοποιήσεως. Δεδομένου όμως ότι οι προϋποθέσεις αυτές επιβάλλονται για όλες τις συμβάσεις εργασίας, δεν υπάρχει κανείς λόγος να επιτρέπεται η καταστρατήγησή τους, όταν πρόκειται για συμβάσεις λεκτόρων ξένων γλωσσών.

21 Κατά συνέπεια, στα εθνικά δικαστήρια πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης το γεγονός ότι η νομοθεσία κράτους μέλους περιορίζει πάντοτε σε ένα μόνο έτος, με δυνατότητα ανανεώσεως, τη διάρκεια ισχύος των συμβάσεων εργασίας των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιος περιορισμός δεν ισχύει κατ' αρχήν για τους λοιπούς διδάσκοντες.

Επί των δικαστικών εξόδων

22 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Ιταλική Κυβέρνηση και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλαν με διατάξεις της 4ης Οκτωβρίου 1991 και της 14ης Νοεμβρίου 1991 ο Pretore di Venezia και ο Pretore di Parma αντίστοιχα, αποφαίνεται:

Αντίκειται προς το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης το γεγονός ότι η νομοθεσία κράτους μέλους περιορίζει πάντοτε σε ένα μόνο έτος, με δυνατότητα ανανεώσεως, τη διάρκεια ισχύος των συμβάσεων εργασίας των λεκτόρων ξένων γλωσσών, ενώ τέτοιος περιορισμός δεν ισχύει κατ' αρχήν για τους λοιπούς διδάσκοντες.

Due Zuleeg Murray Mancini Joliet

Schockweiler Moitinho de Almeida Grévisse Edward

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 2 Αυγούστου 1993.

Ο Γραμματέας

J.-G. Giraud

Ο Πρόεδρος

O. Due